

יז. אסור לבן למחול על כבוד אבותיו ולהעביר על מדותיו בדברים השייכים לכבודם של אביו ואמו. אך בודאי שאין להרים ידו על המקללם בפניו. ואם הבן יודע ומכיר באביו ואמו שדרכם לעבור על פשע, ומוחלים למי שחטא כנגדם, ואדרבה אם יצא לריב בעדם, הם מצטערים, ואם ישתוק זהו כבודם, כי כבוד לאיש שבת מריב, שב ואל תעשה עדיף, וישתוק. ואם שומע על אביו שבחים מוגזמים ביותר, ויודע שהדבר אינו אמת, מותר לו לומר שהשבחים הם על דרך הגוזמא. יז

קלילי, יתיבו בדוכתייהו. רבי ישמעאל ברבי יוסי אגב יוקריה מפסע ואזיל. אמר ליה אבדן, מי הוא זה שמפסע על ראשי עם קודש. ופירוש רש"י מפסע ואזיל, הולך לאטו. ונמצא שגם מדברי הרמב"ם משמע, דדוקא אם הולך לאט הוא דרך שחץ וגאווה, אבל אם הולך מהר כדי להגיע למקומו, גם בזמנם שהיו יושבים על הקרקע שרי. וכל שכן בזמנינו. נוכ"כ בספר שפת המלך על הרמב"ם שכן משמע מדברי הרמב"ם.

והנה דעת הב"ח (קונטרס אחרון סימן רמד) דבנשיא ואב"ד וחכם שנכנסו לבית הכנסת, כיון שצריכים לעמוד מפניהם כראוי לכל אחד לפי מעלתו, אם כן אינם מפסיעים על ראשי העם כלל. אבל בני חכמים וכן תלמידי חכמים שאינם חכמים, דאין צריך לעמוד מפניהם כשנכנסו באחרונה, ואם כן יהיו מפסיעים על ראשי העם. ואפילו הכי רשאים לפסוע בזמן שרבים צריכים להם. ולפי זה הקשה ממה שאמרו בסנהדרין (ה) מנין לדיין שלא יפסע וכו'. וכל שכן בני חכמים ותלמידי חכמים אף על פי שרבים צריכים להם. ונראה דהך דרשא אינה אלא להזהיר אפילו לדיין שיקדים לבוא כדי שלא יהיה צריך לפסוע וכו'. ע"כ. ומרן החיד"א בספרו שער יוסף (הוריות יג) העיר על דברי הב"ח, דהא בגמרא יבמות הנ"ל מבואר על רבי ישמעאל ברבי יוסי שפסע על ראשי עם קודש, וא"ל אבדן מי הוא זה שמפסע על ראשי עם קודש. ור' ישמעאל ברבי יוסי היה מבית דינו של רבי, כמו שכתב הראב"ד בהשגות בהקדמת הרמב"ם, ופשיטא נמי שהיו עומדים מפניו, ואפילו הכי אמרו בדידה שהיה מפסע על ראשי עם קודש ובשלמא גבי נשיא שכולם עומדים אין הכי נמי, אבל גבי דיין וחכם שכל אחד עומד מפניו כשמגיע לארבע אמותיו, ואחד עומד ואחד יושב, שייך שפיר דין זה שלא לפסוע על ראשי עם קודש. ע"ש.

למחות על בזיון אביו בידים אחרים

השומע בזיון אביו ואמו או שאחרים מקללים אותם, שצריך למחות. ובתנחומא (ויקרא ז) אמרו, אם מקלל

ולתפסיע על ראשיהם, שהיו נוהגים לישב בקרקע ובדוחק, ויש רוע מוסר בהפסעה עליהם. ואם לא השכים יש לו לישב סמוך לכניסה ולא יפסיע עליהם. ואם היה אדם הגון או שראשי עם קודש צריכים לו, מותר. ע"כ. ומשמע מלשונו ב' דברים. הא' - שהאיסור הוא משום "רוע המוסר". הב' - שהאיסור הוא דוקא כשפוסע עליהם, והיינו בזמנם שהיו יושבים בקרקע ובדוחק. מה שאין כן בזמן הזה שיושבים על גבי ספסלים והמעבר הוא באמצע ולא על גבי הספסל, אין בזה משום פוסע על ראשי עם קודש.

ויש לצרף לזה מה שכתב רש"י ביבמות, דמפסיע על ראשי עם קודש היינו "הולך לאט". דדוק מינה דאם הולך מהר ליכא איסורא. וכנראה שרש"י ז"ל למד זאת ממה שלמדו בגמרא דין זה מהא דסמכה התורה לא תעלה במעלות על מזבחי, לואלה המשפטים. וידוע שלמדו מהפסוק ולא תעלה במעלות על מזבחי דין זה דהוה מתונים בדין, ולשון מתון היינו הולך לאט. וז"ל מדרש הגדול (סוף פר' יתרו) ולא תעלה במעלות על מזבחי וסמך ליה ואלה המשפטים, זו אזהרה לדיינים שלא יפסעו בדין, והיינו דתנן הוה מתונים בדין, ובלבד שלא יענה את הדין. ומתבאר מכאן שלא יפסע בדין היינו לשון מהירות וחפזון, ומשמע שאם פוסע על ראשי עם קודש במהרה, ואינו הולך לאט, ליכא בזה דרך שחץ וגאווה. וכן משמע מדברי הרמב"ם (פרק ו' מהלכות תלמוד תורה הלכה ז) שכתב: בני חכמים ותלמידי חכמים בזמן שהרבים צריכים להם מקפצין על ראשי העם ונכנסין למקומם. ע"כ. והיינו, דהיו יושבים אז על הקרקע, ומי שנכנס היה פוסע ורגליו היו על ראשי היושבים, ולפיכך היו מקפצים, דהיינו לילך במהירות ולא לאט, משום כבוד הצבור. וכמבואר ביבמות (קח) כי אתא רבי למתיבתא, אינהו דהוו

יז) על פי המבואר בגמרא סוטה (יג) מפני מה נענש יוסף, מפני שלא מיחה בכבוד אביו, וקל וחומר

ית. גם בבית הכנסת ובבית המדרש, וכן בכותל המערבי, על הבן לעמוד מפני אביו ורבו, ואין אומרים אין חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב [הקב"ה]. שזהו כבודו של מקום שמקיימים מצוותיו שציונו לכבד את אביו ורבו. (יח)

מקללתו בחנם, או מזלזלת באביו ואמו והוכיחה כמה פעמים בדברים ולא שמעה, דמותר להכותה, ואף על גב דכתב המרדכי (בפרק המריה) בתשובת רבינו שמחה דהמכה את אשתו עובר בלאו דפן יוסיף, והחמיר מאד בדבר כדאיתא התם, מכל מקום לאפרושי מאיסור חמור כזה ודאי שרי, וראיה מהא דאיתא בפרק המניח (ב"ק כח.) דנרצע שכלו ימיו ורבו מסרהב בו לצאת ולא יצא, וחבל בו, פטור. ומוקי לה רב נחמן בר יצחק כשמסרו לו שפחה כנענית וחבל בו כדי לאפרושי מאיסורא, דמשיצא לחירות אסור. ופירש רש"י דרשאי לחבל בו, דאין עושה דינא לנפשיה רק לשמים. הא קמן כל מי שהוא תחת ידו של אדם ורואה בו שעושה דבר עבירה, רשאי להכותו ולייסרו כדי להפרישו מן העבירה. ואין צריך להביאו לבית דין שיפרישוהו המה בכח גזירתם, דאם לא כן גבי נרצע אמאי רשאי לחבול בו יביאנו לבית דין. ע"כ. והרמ"א באבן העזר (סימן קנ"ד סעיף ג') הביא סברא זו בשם יש אומרים, והזכיר סברת החולקים, דיש אומרים דאפילו אשה רעה אין להכותה. וסיים: והסברא הראשונה עיקר. ע"כ. [ואלא שצ"ע בזמן הזה. וראה במה שהארכנו בזה להלן פרק יב, באיסור הכאת אשתו]. ועיין עוד ברמ"א (סי' קט"ו ס"ד) שהיא מכלל היוצאות בלא כתובה.

ואם הבן יודע ומכיר באביו ואמו שדרכם לעבור על פשע, ומוחלים למי שחטא כנגדם, ואדרבה אם יצא לדיב בעדם, הם מצטערים, בזה אם ישתוק וזה כבודם, כי כבוד לאיש שבת מריב, כי אין טוב יוצא מידי ערעור, וכמו שכתב כן בספר יפה ללב חלק ג' (סימן דמ אות ו'). ועיין בספר צוואה מחיים (סימן ט"ב).

לעמוד מפני אביו בבית הכנסת ובכותל המערבי

איכא מצוה לכבדם גם בבית הכנסת, ודמי למה שאמרו בגמרא בבא בתרא (ק"ט) חולקים כבוד לתלמיד בפני הרב היכא דפליג ליה רביה יקרא, והלכתא אין חולקים כבוד לתלמיד בפני הרב היכא דלא פליג ליה רביה יקרא. כלומר, שאם הרב עצמו חולק כבוד לתלמידו, מותר גם לאחרים לחלוק כבוד

אביו בפניו הוא נותן את נפשו ואומר אהי קללתם. ובאגרת התשובה לרבינו יונה כתב, שאם שמע אדם מדבר על אביו ועל אמו שלא כהוגן, יקהה את שיניו ויאמר לו שקר אתה דובר, וכל שכן אם שומע שמקללים אותם. ובספר החסידים (סי' עב) כתב, המדבר על אביו ואמו דבר שאינו הגון אל ישיב שלא כהוגן, אלא אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו אין אתה אומר אמת, ולא תשיב עוד דבר גדול ולא דבר קטן. ע"ש. וכן כתבו בכנסת הגדולה כאן, והמהרש"ל בספר ים של שלמה פרק החובל (סי' נ.) ובתשובה (סימן קא). ע"ש. וכן הוא בספר מעם לועז (שמות חלק ב' עמוד תרמג), דאסור לבן למחול על כבוד אבותיו, ולא ישתוק, אלא יביאם לממונים שייסרוהו. וכן כתב בבן איש חי (פרשת שופטים אות כה), דאסור לבן למחול על כבוד אבותיו ולעבור על מדותיו במילתא דאביוה ודאמיה, כמו שכתב הכנסת הגדולה. ע"כ. והיינו שיאמר למבזה את אביו שקר אתה דובר. ואם הדברים אמת ישתקנו באופן אחר, אמנם אם עלידי התגובה יש חשש שהשני ירבה לגנות יותר, עדיף שהבן ישתוק. וכן הוא בשו"ת משנה הלכות חלק ב' (חלק יורה דעה סימן קטז). ע"ש.

ומה שכתבנו שמותר לומר שהשבחים הם על דרך הגוזמא, כן כתב בספר אוצר י"ד החיים (סימן תתשכ), והוכיח דבר זה מהירושלמי (במסכת פרק טו הלכה ד') לפי דברי קרבן העדה שם. ע"ש.

ומכל מקום לא ידים ידו על המקללם בפניו, וכמו שכתב בארחות חיים להרא"ש (אות פב). ואמנם מצינו היתר בהכאה לאפרושי מאיסורא, וכמו שכתב המהרא"י בתרומת הדשן (סימן ריח) שאם אשתו

(יח) דכיון שהקדוש ברוך הוא ציונו על מוראם וכבודם, שבאביו נאמר, איש אמו ואביו תיראו, והקיש הכתוב כבודו לכבוד המקום, וכן לגבי רבו אמרו חז"ל (אבות פרק ד' משנה יב) מורא רבך כמורא שמים, ודרשו כן מהפסוק את ה' אלוך תירא, לרבות תלמידי חכמים [עיין תוס' ב"ק מא: ד"ה לרבות]. משום הכי